

Problémy související s měřením expozice senzibilizujícím látkám

V. Stránský, J. Mráz

**OS pro monitorování expozice chemickým látkám,
Centrum pracovního lékařství
Státní zdravotní ústav**

22. konzultační den, 17. 4. 2008

Účinky sensibilizujících látek

Definice sensibilizujících látek (např. dle OSHA):

chemická sloučenina, která způsobuje u významné části populace exponovaných osob po opakované expozici alergickou reakci v normální tkáni

- 1. Účinek na dýchací orgány**
- 2. Účinek na pokožku**

Typy chemických sloučenin

Údaje v nařízení vlády č. 361/2007

S - látka má senzibilizační účinek

(27x označení, není uvedeno zda na dýchací orgány či pokožku)

Typy chemických sloučenin

Údaje o účincích chemických sloučenin ve studii

A.Vyskočil, R. Tardif, J. Brodeur, M. Gerin, C. Viau, D. Trolet, F. Lemay, G. Truchon: Interaction toxicologiques en milieu de travail, IRSST R-279

Sloučeniny způsobující astma [Astma IRSST.doc](#)

Sloučeniny způsobující kontaktní alergický ekzém a iritační dermatitidu [Dermatitidy IRSST.doc](#)

Měření inhalační expozice sensibilizujících látek

Pro inhalační expozice vyhlášeny PEL.

Limity nemusí vždy být vyhlášeny na základě sensibilizujícího účinku.

Požadavky na analytickou koncovku - rozsah koncentrací v rozmezí 0,1 až 2x PEL

Sensibilizace může nastat u daleko nižších expozicích.

Měření inhalační expozice sensibilizujících látek

Moderní postupy umožní stanovit i koncentrace daleko nižší

- **Odběr vzorků a následná analýza musí být již zaměřena na řešení tohoto problému**
- **Analytické koncovky - GC, HPLC, GC/MS, LC/MS - 1/1000 PEL**
- **U citlivých osob ani toto nestačí**

Dermální expozice

Expozice

- **přímým kontaktem s kontaminovanými povrchy**
- **usazování aerosolů na pokožku**
- **ponořování do kapalin**
- **potřísněním (poléváním)**

V USA se odhaduje že 13 milionů pracovníků je potenciálně exponováno sloučeninám prostřednictvím absorpce pokožkou, 10-15% nemocí z povolání, náklady 1 miliarda USD)

European Agency for Safety a Health at Work v expertní zprávě (2008) zdůrazňuje význam dermální expozice a nezbytnost hledání způsobů omezení

Měření dermální expozice sensibilizujících látek

Problémy s měřením dermální expozice:

- a) **Pro dermální expozice chybí obdoba PEL** – není dostatek podkladů pro účinek sloučenin na pokožku (pouze nedostatečné informace o účincích při profesionální expozici na určitých pracovištích, jedná se o nízké koncentrace, expozice dalším chemikáliím – aditivní účinek, vliv fyzikálních a mechanických faktorů)

- b) **Nejsou podklady, jak měřit samotnou expozici**

Postupy měření dermální expozice

ČSN P CEN/TS 15279 Expozice pracoviště - Měření expozice kůže - Principy a metody

- zavádí principy a popisuje metody měření dermální expozice v pracovním prostředí
- dává návod k běžně užívaným postupům měření dermální expozice,
- uvádí jejich výhody a omezení a jak mohou být hodnoceny ve specifických podmínkách určité škodlivé látky
- popisuje požadavky potřebné k hodnocení odběrové metody účinnost odběru, výtěžnost (účinnost znovuzískání), stabilita vzorku, maximální kapacita, systematická chyba), přesnost i celková neurčitost.

OSHA Evaluation Guidelines for Surface Sampling Methods

Postupy měření dermální expozice – metody NIOSH

NIOSH Manual of Analytical Methods (NMAM)

Příklad použití:

Stanovení kovů ve stěrech [kovy 9102.pdf](#)

Měření expozice herbicidům dermal patch
[Herbicity patch 9201.pdf](#)

Měření expozice herbicidům mytí rukou [Herbicity
hand wash 9200.pdf](#)

Příklad inhalační expozice diisokyanátům

Diisokyanáty dnes nejvýznamnější zdrojem
profesionálního astma

Expozice v souvislosti s výrobou polyurethanů a jejich
aplikací v různých oblastech průmyslu a služeb

Riziko i ve spojení s tepelných rozkladem polyurethanů
(hoření, tavení apod.)

Příklad inhalační expozice diisokyanátům

Diisokyanát	PEL (mg/m ³)	NPK-P (mg/m ³)
Difenylmethan-4,4'-diisokyanát	0,05*	0,1*
2,4-toluendiisokyanát	0,05*	0,1*
2,6-toluendiisokyanát	0,05*	0,1*
1,6-hexamethylendiisokyanát	0,035*	0,07*
Isoforondiisokyanát	0,045**	
1,5-naftalendiisokyanát	0,04***	

Účinky diisokyanátů

Koncentrace DI v ovzduší (ppm)	Účinek
0,0001	Astmatická reakce u senzibilizovaných jedinců
0,05-1,0	Podráždění kůže, očí, horních dýchacích cest s projevy konjunktivitidy, dráždivého kašle, sucha v krku
0,2 -0,4	Čichový práh
1,0 – 2,5	Těžké iritační a zánětlivé reakce s možným chronickým poškozením: bronchiální hyperreaktivita, astma, pneumonitida, plicní edém
≥ 2,5 ppm	Možné bezprostřední ohrožení života

Pozn.: 1 ppm TDI odpovídá 7 mg/m³

Metody měření inhalační expozice diisokyanátům

Stanovení monomerů:

OSHA, NIOSH a další: Odběr na filtry impregnované stabilizujícím činidlem a HPLC či LC/MS analýza

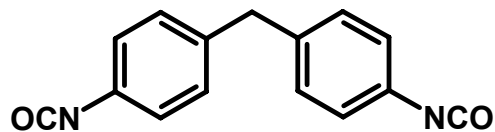
Stanovení isokyanátů dle MDHS25/3– postup zahrnuje stanovení monomerů, oligomérů a prepolymerů prostřednictvím stanovení

–NCO skupiny [mdhs25-3.pdf](#)

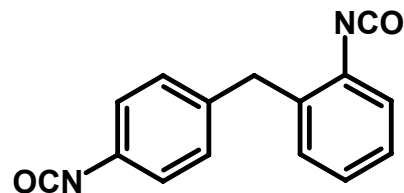
(PEL 0.02 mg/m³, NPK-P 0.07 mg/m³ pro NCO skupiny)

Problematika měření expozice MDI

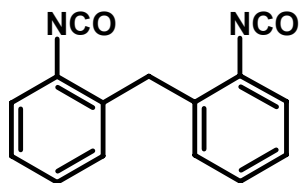
Deriváty MDI

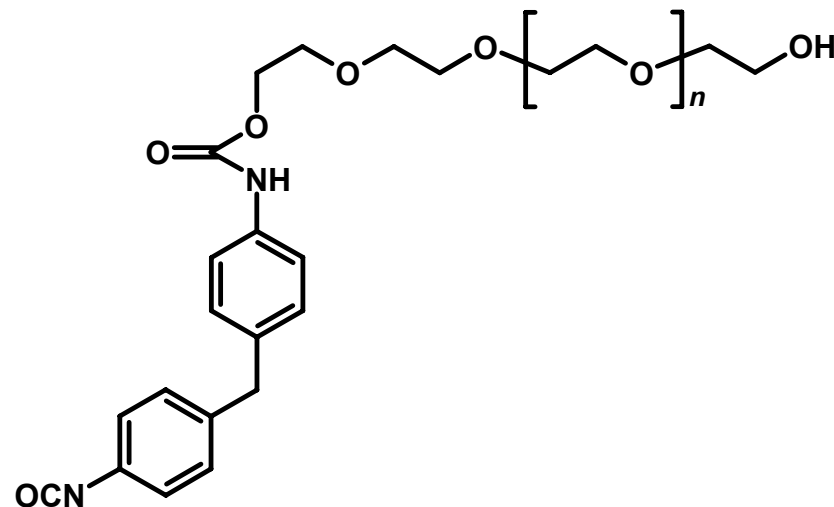
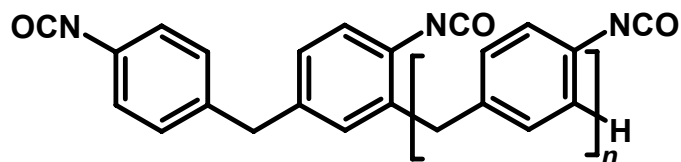
4,4 - MDI

2,4 - MDI

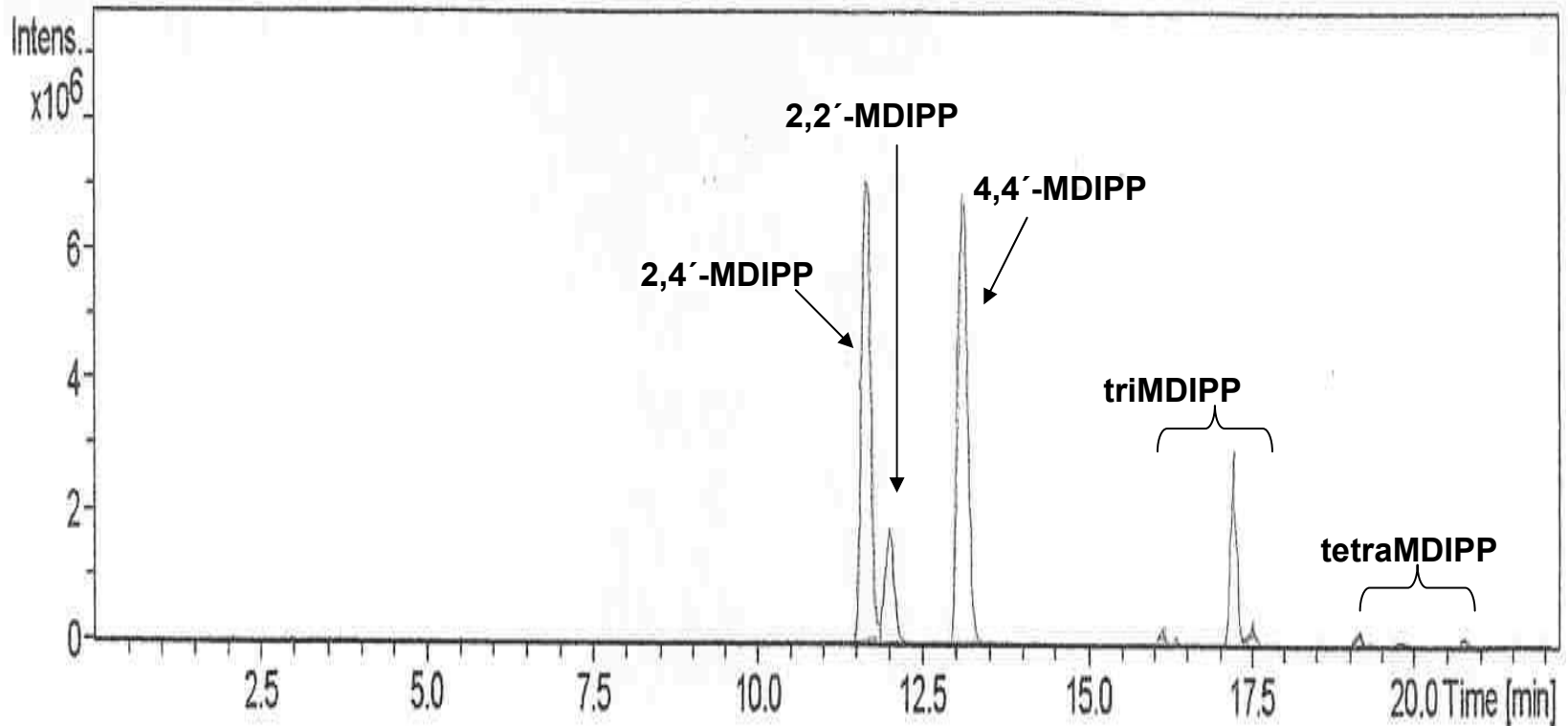

2,2 - MDI

Dermální expozice

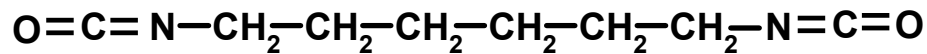
HPLC/MS separace vzorku pracovního ovzduší odebraného při vypěňování autodoplňků z integrální pěny – koncentrace 4,4'-MDI cca 0,5 $\mu\text{g}/\text{m}^3$.

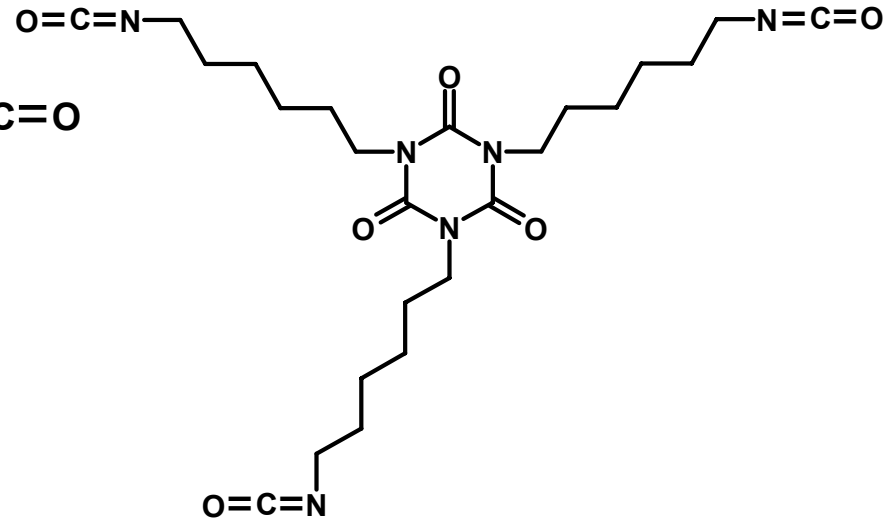

Problematika měření expozice DI b)

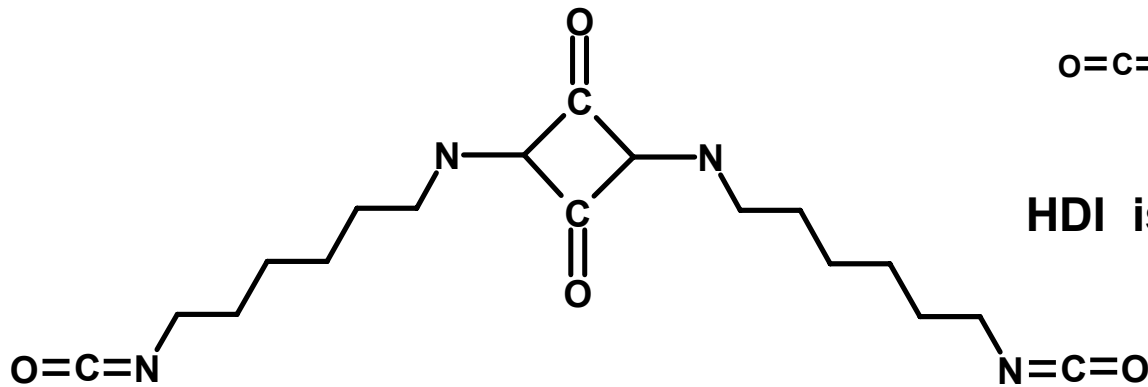
Deriváty HDI

HDI

HDI isocyanurate trimer

HDI uretidinedone dimer

Příklad měření dermální expozice diisokyanátům TDI

Pracoviště: Výroba opěrek hlav z polyurethanu

Suroviny: Diisokyanátové složka obsahovala 80% 2,4-toluendiisokyanátu a 20% 2,6-toluendiisokyanátu

Technologie: Výroba na kruhových linkách – stříkání do forem buď automatické, nebo ruční obsluha, vyjímání ruční

Pracovníci: Obsluha linek (stříkání do forem, vyjímání výrobků, stříkání separačních roztoků, následné práce – okrajování a broušení, kontrola, balení a expedice..)

Vzduchotechnika: Odsávání haly, místní odsávání linek

Cíl: Posoudit, zda může docházet k dermální expozici – zda se na předmětech na pracovišti a na pokožce pracovníků nacházejí diisokyanáty

Postup měření dermální expozice diisokyanátům

Zvolen postup metodou otírání

Odběrové medium – skleněný filtr

Vlhčící kapalina – na sucho a s acetonitrilem

Místo stěru – osoby - dlaň nebo předloktí
prac. povrchy -

Ihned po otěru filtr vložen do vialky s roztokem PP v 10% DMSO v
ACN.

k eluátu se přidá 2 ml vody (v samotném elučním roztoku asymetrické
píky)

HPLC analýza: dávkuje se 50 μ l vzorku na kolonu Zorbax EclipseXDB-
C8, zrnění 5 mm, 150x4,6 mm

mobilní fáze 0,5 ml/min gradientovou elucí směsí acetonitril/acetátový
pufr pH 6,2

UV detektor, záznam při vlnové délce 254 nm

Odběry vzorků na pracovišti

Stěry z povrchů – 12 stěrů navlhčenými filtry v různých místech výrobní haly i mimo ní (např. prostor údržby)

Stěry z pokožky – 32 odběrů u 16 pracovníků různých profesí vždy proveden „mokrý i suchý“ odběr z předloktí nebo z dlaní

Provedení stěrů z dlaní

Provedení stěrů z předloktí

Výsledky měření stěrů z pokožky

Část těla	Pozn.	Činnost	Konc. 2,6-TDI (μg/vz)	Konc. 2,4-TDI (μg/vz)
předloktí	rukavice při práci	snímání	0,044	<0,01
předloktí	rukavice při práci	čištění	0,178	0,000
předloktí	rukavice při práci	separace	0,035	<0,01
dlaně	rukavice při práci	separace	0,027	<0,01
předloktí	rukavice při práci	zpěňovač	0,039	<0,01
předloktí	rukavice při práci	balení	<0,01	<0,01
dlaně	rukavice při práci	snímání	<0,01	<0,01
dlaně	bez rukavic	broušení	<0,01	<0,01
dlaně	běžná údržba, práce bez rukavic	údržba-den	0,086	0,056
dlaně	po návratu z haly, běžná údržba, práce bez rukavic	údržba-noc	<0,01	0,435
předloktí	po práci v prostoru stříkání, odpouštění suroviny, není běžná operace, rukavice	údržba-noc	0,172	0,287
dlaně	po práci v prostoru stříkání, práce v rukavicích	údržba-noc	<0,01	<0,01

Výsledky měření stěrů z povrchů

Vzorek č.	konc. 2,6-TDI (ug/vz)	konc. 2,4-TDI (ug/vz)
1	0,055	0,043
2	0,971	0,629
3	0,108	0,060
4	0,039	0,124
5	3,994	5,737
6	0,000	0,000
7	0,395	0,086
8	0,273	0,343
9	0,063	0,026
10	0,079	0,240
11	0,171	0,040
12	1,540	1,462

Biologické monitorování expozice diisokyanátům

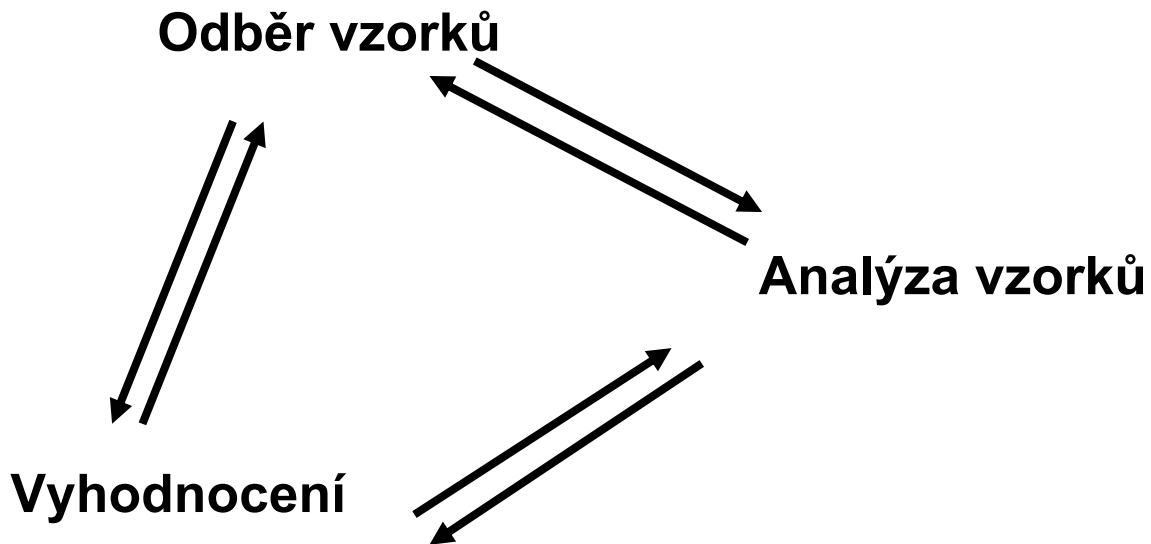
- založeno na stanovení odpovídajících aromatických diaminů v biologických materiálech
- odráží expozici jak inhalační, tak dermální.

Materiál	Informace o expozici
Moč	Poslední směna
Plasma	Posledních 20-25 dní
Hemoglobin	Poslední 3-4 měsíce

Měření a hodnocení expozice chemickým látkám

Postup při hodnocení expozice chemickým škodlivinám na pracovišti:

- odběry vzorků (vytipování výskytu hygienicky významných škodlivin, posouzení zdrojů, technologie, prostory, vzduchotechnika, příprava strategie měření - volba směn, pracovních profesí a pracovníků, krátkodobých a dlouhodobých odběrů)
- analýza vzorků v laboratoři
- vyhodnocení

Závěr

1. **Měření inhalační expozice nemusí vždy odhalit zdroj astmatických potíží, u citlivých osob může jít o koncentrace podstatně nižší než PEL**
2. **Měření dermální expozice – velmi důležité, dává informace o dodržování hygienických.., účinnosti uklidových prací aj.**

Kontakty: NRL pro biologické monitorování expozice chemickým látkám na pracovišti, Centrum pracovního lékařství, SZÚ Praha

RNDr. Jaroslav Mráz, CSc.

Ing. Vladimír Stránský, CSc.

jmraz@szu.cz

vstransky@szu.cz